

Pilnutinė demokratija: Stasio Šalkauskio politinės filosofijos palikimas

Apmąstant šiuolaikinę Lietuvos politinę tikrovę, jos realijas ir perspektyvas, nepelnytai liko užmirštas tarpukario Lietuvos, nacių okupacijos metų ir išėivijos politinės minties palikimas. Jis buvo besugrįžtąs Atgimimo metais. Tačiau vėliau, be gilesnių svarstymų, atkuriamos valstybės pagrindu pasirinktas neoliberalistinis kelias ir technokratinės demokratijos modelis, nugramzdinęs užmarštin autentiškas pilnutinės demokratijos idėjas.

Pilnutinė demokratija – tai tarpukario Lietuvos, nacių okupacijos metų ir išėivijos katalikiškos krypties politinius svarstymus vienijanti sąvoka, išbaigtą pavidalą įgijusi trijuose politinės minties tekstuose: Į organišką valstybės kūrybą (*Naujoji Romuva, 1936. Nr.8*), Į reformuotą demokratiją (*Į laisvę, 1943-1944. Nr. 23-25, 27, 28, 31*), Į pilnutinę demokratiją (*Į laisvę, 1954-1955*). Šiuose dokumentuose brėžiamas alternatyvus liberaliai demokratijai ir autoritarizmui - pilnutinės demokratijos - modelis, kuriuo siekiama sugrąžinti šiuolaikinei demokratijai autentišką ir gyvą turinį. Tai, iš asmens pirmumo principo kylanti ir savivaldžia visuomene besireiškianti demokratija, apimanti ne tik politinę, bet ir socialinę ūkinę bei kultūrinę sritį, demokratija, kaip organiška valstybės ir visuomenės jungtis.

Vienas iš pilnutinės demokratijos kūrėjų ir įkvėpėjų buvo prof. Stasys Šalkauskis (1896-1941). S. Šalkauskiui pilnutinė demokratija buvo integrali jo pilnutinio gyvenimo filosofijos dalis, kuri skirtingai nuo kultūros filosofijos liko fragmentiška ir nežymiai išplėtotą. Tačiau

pažintis su S.Šalkauskio rankraštiniu palikimu (žmonos Julijos Šalkauskienės perduotas VU bibliotekos rankraščių skyriui 1982 m. pabaigoje ir 1986 m. balandžio mėn.) pakoreguoja ankstesnes išvadas apie S.Šalkauskį kaip politikos filosofą.

Visuomenei plačiau žinomi ir pakomentuoti yra S.Šalkauskio laišakai A.Smetonai, kritikuojantys tautininkų režimą. Tačiau iš šio palikimo deramai neįvertintas liko jo rankraštis „Pilnutinė demokratija. Naujosios santvarkos metmens“, parašytas 1941 m. pabaigoje. Šis rankraštinis dokumentas - tai didelio politinės filosofijos veikalo planas ir naujos konstitucijos metmenys. Apie šį suplanuotą kūrinį S.Šalkauskis yra sakęs: *“Jeigu žmonės laiko kai kuo vertus tuos mano raštus, kuriuos lig šiolei esu parašęs, tai, palyginus su šiuo, kurį esu dabar nusistatęs parašyti, jie visai mažai reikšmingi.”* Būta didžiulio sumanymo politikos filosofijos srityje, kuris turėjo vainikuoti visus ankstesnius S.Šalkauskio ir jo mokinių (romuviečių) svarstymus apie Lietuvos valstybės ir visuomenės ateitį. Deja, šiam sumanymui nebuvo lemta išsipildyti. 1941 m. gruodžio 4 d. prof. Stasys Šalkauskis mirė.

Rankraštyje pateikiamas trisritės - politinės, socialinės ir kultūrinės - demokratijos supratimas, jos instituciniai pagrindai bei naujosios konstitucijos projektas. Pilnutinė demokratija suprantama kaip trisritės demokratijos vieningumas, kaip valstybės ir visuomenės organiška jungtis. Brėžiami jau tarpukario Lietuvoje numatyti pilnutinės demokratijos instituciniai pagrindai: parlamentarizmas - kaip politinės demokratijos; korporatyvinė santvarka - kaip ekonominės-socialinės demokratijos; kultūrinė autonomija - kaip kultūrinės-dvasinės demokratijos įgyvendinimo forma.

Pilnutinės demokratijos idėjų sudabartinimo prasme įdomiausia būtų naujosios konstitucijos projekte numatyta "valdžios veikmenų (funkcijų) ir valdymo sričių paskirstymo" schema. Naujosios konstitucijos projekte skiriamos keturios valstybinės valdžios grandys:

- 1) *vyriausias valstybinės valdžios reiškėjas (Prezidentas);*
- 2) *teisiamoji valdžia (Valstybės kontrolė ir Teismas);*
- 3) *vykdomoji valdžia (Ministrų kabinetas ir ministerijos);*
- 4) *nustatomoji valdžia (Didysis Seimas, Politiniai rūmai arba Mažasis Seimas, Korporacijų rūmai, Ideologinių bendruomenių rūmai).*

Tokia valstybinės valdžios sąranga kartu su savivaldybėmis, politinėmis partijomis, profesinėmis korporacijomis ir ideologinėmis bendruomenėmis kaip piliečių dalyvavimo politiniame procese formomis, pasak S. Šalkauskio, sukurtų organišką valstybės ir visuomenės jungtį – pilnutinę demokratiją.

Šis rankraštis yra svarbus dokumentas vertinant S. Šalkauskio filosofinio palikimą. Juo atrandame S.Šalkauskį kaip politikos filosofą. Paskelbdami šį rankraštį, taip pat, manome, kad ne viena jame išdestyta idėja nusipelno politikų ir visos visuomenės dėmesio, pasvarstymų apie jų sudabartinimą.

ŠALKAUSKIS S. PILNUTINĖ DEMOKRATIJA

(NAUJOSIOS SANTVARKOS METMENYS), 1941

Vilniaus universiteto biblioteka, Rankraščių skyrius F140-286, 5 l.

1.

Pilaukinė demokratija
(Naujosios sutvarktos metmens)

A. Bendrieji pagrindai.
B. Naujosios konstitucijos projektas.
C. Iškinamosios pastabos.

A. Bendrieji pagrindai.

I. Demokratijos supratimas. - II. Bendrieji
trigubos demokratijos organai. - III. Politinė
demokratija. - IV. Ekonominė-socialinė de-
mokratija. - V. Kultūrinė-dvasinė demo-
kratija. - VI. Trigubos demokratijos vienynu-
mas. - VII. Tiesios ir paraižimai.

I. Demokratijos supratimas:

1. Valstybė ir visuomenė. - 2. Demokratija
kaip normalus valstybės ir visuomenės susidė-
žinimas. - 3. Demokratijos teisiškumas. - 4. Dema-
kratijos organizavimas. - 5. Demokratijos sąmonin-
gas veikimas. - 6. Demokratijos laisvė ir gnumas
ir pareiškimas. - 7. Demokratijos apibūtinimas. -
8. Valdžios veiksmų (funkcijų) ir valdymo

PILNUTINĖ DEMOKRATIJA

(NAUJOSIOS SANTVARKOS METMENYS)

1. Bendrieji pagrindai.
2. Naujosios konstitucijos projektas.
3. Aiškinamosios pastabos.

A. BENDRIEJI PAGRINDAI

I. DEMOKRATIJOS SUPRATIMAS. II. BENDRIEJI TRISRITĖS DEMOKRATIJOS ORGANAI. III. POLITINĖ DEMOKRATIJA. IV. EKONOMINĖ-SOCIALINĖ DEMOKRATIJA. V. KULTŪRINĖ –DVASINĖ DEMOKRATIJA. VI. TRISRITĖS DEMOKRATIJOS VIENINGUMAS. VII. IŠVADOS IR PAVAIZDAI.

I. DEMOKRATIJOS SUPRATIMAS

1. Valstybė ir visuomenė. 2. Demokratija, kaip normalus valstybės ir visuomenės susiderinimas. 3. Demokratijos teisiškumas. 4. Demokratijos organiškumas. 5. Demokratijos sąmoningas veiklumas. 6. Demokratijos laisvingumas ir pareigingumas. 7. Demokratijos auklumas. 8. Valdžios veikmenų (funkcijų) ir valdymo sričių paskirstymas.

II. BENDRIEJI TRISRITĖS DEMOKRATIJOS ORGANAI

1. Vyriausias valstybinės valdžios reiškėjas. 2. Koordinacijos žinyba. 3. Kontroliuojamoji ir teisiamoji valdžia.

III. POLITINĖ DEMOKRATIJA

1. Politinės demokratijos organiškumas. 2. Politinis visuomenės veiklumas. 3. Politinės vykdomosios valdžios teisiškumas. 4. Visuomenės dalyvavimas politinių valstybės formų sudaryme. 5. Parlamentarizmas, kaip politinių teisių ir laisvių laidas.

IV. EKONOMINĖ-SOCIALINĖ DEMOKRATIJA

1. Ekonominės-socialinės demokratijos organiškumas. 2. Ekonominis-socialinis visuomenės veiklumas. 3. Ekonominės-socialinės vykdomosios valdžios teisiškumas. 4. Visuomenės dalyvavimas ekonominių-socialinių valstybės formų sudaryme. 5. Korporatyvinė santvarka, kaip ekonominių-socialinių teisių ir laisvių laidas.

V. KULTŪRINĖ-DVASINĖ DEMOKRATIJA

1. Kultūrinės-dvasinės demokratijos organiškumas. 2. Kultūrinis-dvasinis visuomenės veiklumas. 3. Kultūrinės-dvasinės vykdomosios valdžios teisiškumas. 4. Visuomenės dalyvavimas kultūrinės-dvasinės srities formų nustatyme. 5. Kultūrinė autonomija, kaip kultūrinių-dvasinių teisių ir laisvių laidas.

VI. TRISRITĖS DEMOKRATIJOS VIENINGUMAS

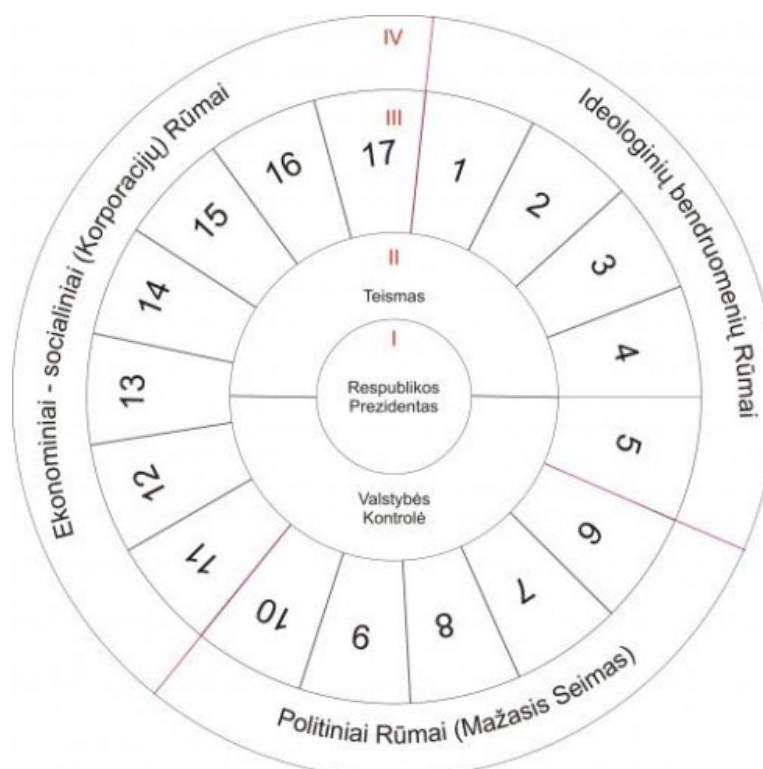

1. Sutelktiniai derinamieji trisritės demokratijos organai. 2. Demokratijos pliuralizmas ir federalizmas. 3. Principiali lygybė, visuotinė laisvė ir bendroji gerovė, kaip trisritės demokratijos pagrindai.

VII. IŠVADOS IR PAVAIZDAI

1. Demokratijos reformavimo reikalas. 2. Valdymo sričių paskirstymo būtinumas. 3. Parlamentarizmas, korporatyvinė santvarka ir kultūrinė autonomija, kaip trisritės demokratijos formos. 4. Schemiški pavaizdai.

B. NAUJOSIOS KONSTITUCIJOS PROJEKTAS

- 1 - Tikybų ir viešosios dorovės ministerija
- 2 - Švietimo ministerija
- 3 - Meno ministerija
- 4 - Informacijos ministerija
- 5 - Ideologinių bendruomenių ministerija
- 6 - Užsienio reikalų ministerija
- 7 - Teisingumo ministerija
- 8 - Sveikatos apsaugos ministerija
- 9 - Krašto apsaugos ministerija
- 10 - Vidaus reikalų ministerija
- 11 - Žemės ūkio ministerija
- 12- Komunalinio ūkio ministerija
- 13 - Pramonės ministerija
- 14 - Prekybos ministerija
- 15 - Susisiekimo ministerija
- 16 - Finansų ministerija
- 17 - Darbo ir socialinio aprūpinimo ministerija

I. Bendrieji nuostatai.

II. Respublikos Prezidentas ir Koordinacijos žinyba.

III. Valstybės kontrolė ir Teismas.

IV. Politinė santvarka: 1. Bendrieji principai. 2. Politinės srities Ministerijos ir Ministrų Kabinetas. 3. Vietinės savivaldybės. 4. Partijos. 5. Politiniai Rūmai arba Mažasis Seimas.

V. Ekonominė-socialinė santvarka: 1. Bendrieji principai. 2. Ekonominės-socialinės srities Ministerijos ir Ministrų Kabinetas. 3. Profesinės Korporacijos. 4. Korporacijų Rūmai.

VI. Kultūrinė-dvasinė santvarka: 1. Bendrieji principai. 2. Kultūrinės-dvasinės srities Ministerijos ir Ministrų Kabinetas. 3. Ideologinės bendruomenės. Bendruomenių Rūmai.

VII. Atskirų valdymo sričių derinimas: 1. Bendrieji principai. 2. Ministerių Taryba. 3. Didysis Seimas. 4. Respublikos Kongresas. 5. Tautos atsiklausimas.

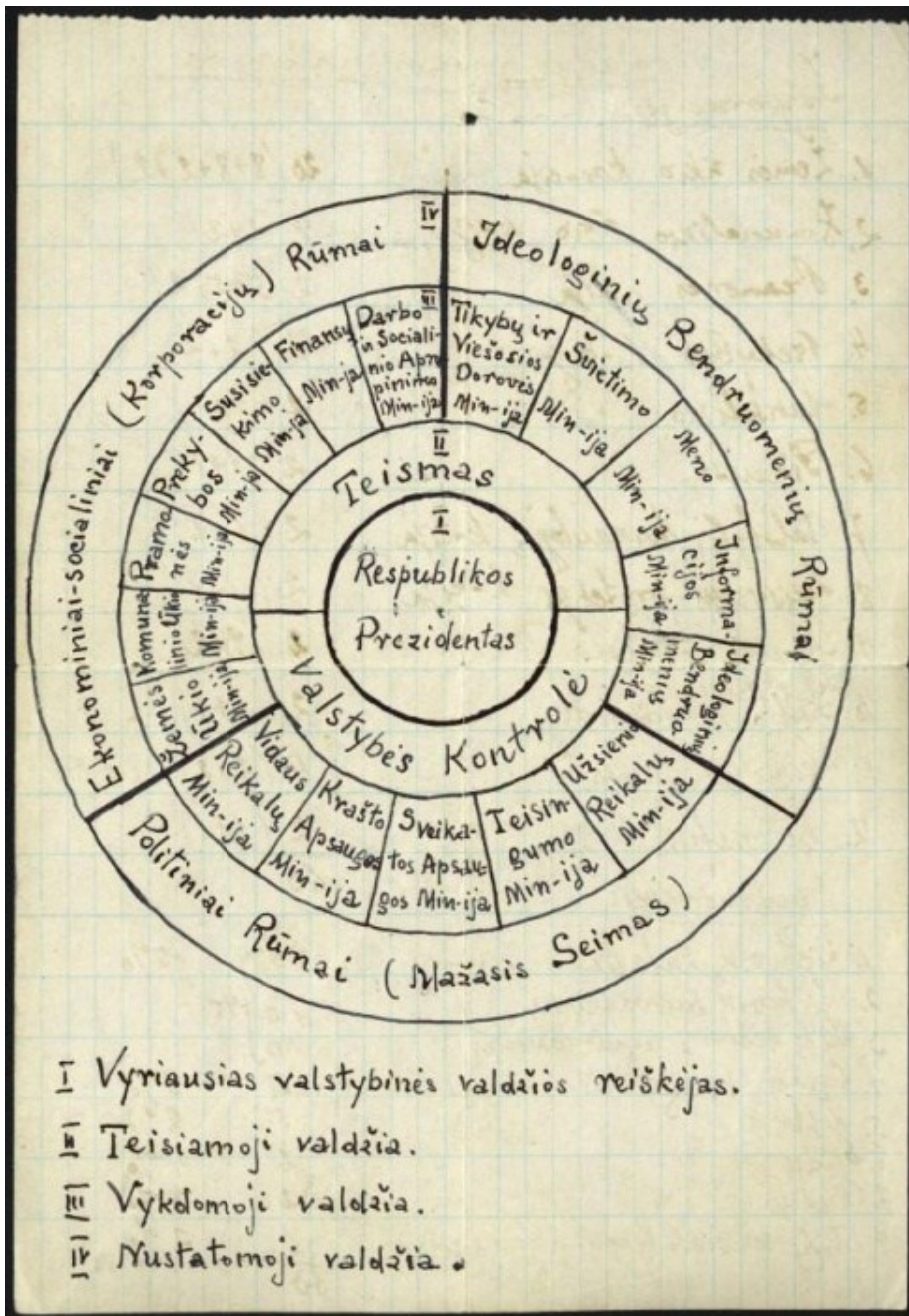
VIII. Pereinamieji nuostatai.

C. AIŠKINAMOSIOS PASTABOS

Pavaizduojamosios galimybės

Korporacijos: 1. Žemės ūkio korporacija (20); 2. Komunalinio ūkio korporacija (4); 3. Pramonės korporacija (22); 4. Prekybos korporacija (4); 5. Susisiekimo korporacija (2); 6. Finansų (2); 7. Valstybės tarnautojų korporacija (2); 8. Laisvųjų profesijų korporacija (2); 9. Mokslo ir meno korporacija (4); 10. Tikybos tarnautojų (2); 11. Seiminio darbo (4); 12. Neverslių (2) – viso 60.

Bendruomenės: 1. Lietuvių katalikų bendruomenė (25); 2. Lietuvių laisvamanių (10); 3. Kitų lietuvių bendruomenės (10); 4. Lenkų bendruomenė (5); 5. Žydų bendruomenė (5); 6. Gudų bendruomenė (2); 7. Rusų bendruomenė (2); 8. Kitų nusistatymų bendruomenė (1) viso -60.

I. Vyriausiasis valstybinės valdžios reiškėjas. II. Teisiamoji valdžia. III. Vykdomoji valdžia. IV. Nustatomoji valdžia.

Algimantas Jankauskas

<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-12-29-algimantas-jankauskas-pilnutine-demokratija-stasio-salkauskio-politines-filosofijos-palikimas/55245>

